

УДК 81'373.46:78

Приходько А. М.¹, Рибницька Л. О.²

¹ док. філол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ГФЗ-314м НУ «Запорізька політехніка»

СУЧАСНА МУЗИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ І МОВНА ДІЙСНІСТЬ

Поняття «музичний термін» (МТ) залишається предметом наукових дискусій і досі не має єдиного усталеного визначення. Водночас воно належить до найменш досліджених феноменів у сфері мистецтвознавства. Серед різноманітних трактувань цього поняття доцільно спиратися на визначення В. Лейчика. Він розглядав МТ як цілісну, усталену професійну лексичну одиницю, що вживається для позначення музичних явищ, процесів, об'єктів і понять у мові мистецтва [1, с. 122].

Музична термінологія є невід'ємною частиною професійної музичної терміносистеми та збагачується за рахунок термінів, запозичених з інших мов. Англomовні МТ мають специфіку, яка вносить корективи в традиційне уявлення про термін як такий. Вони можуть характеризуватися неоднозначністю в рамках термінополя, мати конотацію та експресивність, що відрізняє їх від класичних наукових термінів.

МТ часто мають широкий спектр значень, що залежать від контексту виконання та інтерпретації. Так, *moderato* може вказувати не лише на помірний темп, а й на характер виконання. Аналогічно й *allegro*, що може означати як швидкий темп, так і загальний емоційний характер твору. На відміну від загальнонаукових термінів МТ можуть набувати емоційного забарвлення та викликати певні асоціації: *risoluto* 'рішуче' передає емоційний настрій музичного виконання. Інші терміни – такі, як *placido* 'спокійно' або *una corda* 'використання однієї струни для пом'якшення звуку на фортепіано' містять додаткові експресивні конотації.

Музична термінологія містить велику кількість складених термінів, що функціонують у різних мовах. До них належать, приміром, італійські *tempo rubato*, *tempo primo*, *prima volta*, *sotto voce*, *tempo giusto*, *tutte corde*, *ultima volta*, *seconda volta*, *a punto d'arco*, *a tempo di marcia* тощо та французькі *point de l'archet*, *coup de l'archet*, *coup de glotte*, *bouche fermée*, *bouche ouverte* тощо.

Походження МТ сягає ще античної Греції, де вони використовувалися для позначення перших теоретичних понять музичного мистецтва. У Середньовіччі термінологія зазнавала впливу церковної латини, яка відігравала ключову роль у збереженні й передачі знань античності. Цей період характеризується розширенням музичної термінології відповідно до розвитку нових музичних жанрів і стилів. Лише згодом, у процесі глобалізації, англійська мова почала активно запозичувати музичні терміни з італійської, французької та німецької мов.

Англійська музична терміносистема відображає історію розвитку музичного мистецтва через такі запозичення, як *allegro*, *crescendo*. Протягом історії вона збагачувалася музичними термінами з різних мов. У III–IV ст. латинські терміни потрапляли на територію Британії під впливом Римської імперії, і деякі з них пізніше увійшли до англосаксонської лексики. У V ст. в тут з'явилися музичні терміни грецького походження. Починаючи з XIV ст., італійська мова значно вплинула на формування англійської музичної термінології, а в XIX ст. відчутним став вплив французької. З початку XX ст. англійська МТ поповнювалася термінами з німецької мови.

Характерною особливістю музичної термінології є наявність термінів у формі дієслова, що відображають професійні поняття через рух або процес (*articulate*, *orchestrate*, *accompany* та ін.)

Окрім нетипових характеристик у музичній термінології міцно закорінені її традиційні риси – такі, як лаконічність і однозначність. До категорії однозначних термінів, що стосуються виконавчої техніки, належать *m.d.*, *arpeggiato*, *da capo al fine*, *attacca*.

Музична термінологія є частиною загальноновживаної мови, що підтверджується, зокрема, її динамічними трансформаціями. Серед них можна назвати міждисциплінарність, термінологізація і детермінологізацію.

Міждисциплінарність музичного термінознавства полягає в поєднанні наукових знань із таких сфер, як мово- і мистецтвознавство плюс семіотика. МТ міждисциплінарного характеру мають паралельне ходження і в точних науках (акустика, гама, аналіз, вібрація тощо).

Результатом процесу термінологізації стало утворення МТ із загальноновживаної лексики. Наприклад, *contraction*, походячи від дієслова *contradict*, означає особливий випадок голосоведення, що створює на слух звукову неблагозвучність. Значення слова *harmony* перейшло з загальноновживаної лексики в адаптовану музичну термінологію, де воно означає правильне відношення одночасних або послідовних звуків, акорд, а також науку про спів- та милозвуччя.

Процес детермінологізації, навпаки, сприяв переходу МТ у загальноновживану лексику, що засвідчує взаємодію та дифузію підсистем мови. Деякі терміни, що мали спочатку вузькопрофесійний характер, поступово

розширюють сферу свого функціонування до рівня загальнолітературної мови. Так, *polyphony*, який означає вид багатоголосся в музиці, що ґрунтується на одночасному звучанні незалежних голосів, згодом набув нового значення – 'набір різних мелодій у стільниковому телефоні'.

За структурою музична термінологія поділяється на терміни-слова та графічні терміни-знаки і базується на тематичній класифікації, що включає такі основні терміногрупи:

- темпова (*largo* 'дуже повільно', *moderato* 'помірно', *allegro* 'швидко');
- динамічна (*forte* 'голосно', *piano* 'тихо', *crescendo* 'поступове збільшення гучності');
- образно-емоційна (*drammatico* 'драматично, виразно'; *espressivo* 'виразно, емоційно'; *giocoso* 'жартівливо, грайливо'; *tranquillo* 'спокійно, умиротворено');
- технічна (*machine head* 'механізм колка', *booster* 'посилювач', *analog / digital converter (ADC/DAC)* 'перетворювач аналогового сигналу в цифровий і навпаки', *attenuator* 'атенуатор, пристрій для зниження рівня сигналу без спотворення звуку', *compressor* 'компресор, пристрій для контролю динамічного діапазону звуку'.

Крім того, музична термінологія використовує універсально-класичну графічну систему, що має чітку структуру: знаки-символи ("=-"), знаки-цифри (*8va* 'октава (грати на октаву вище)', *8vb* 'октава вниз (грати на октаву нижче)' і знаки-букви (*CV5*, *^*"^)).

Музична термінологія є складною і динамічною системою, що формується під впливом соціоісторичних, лінгвокультурних і міждисциплінарних чинників. Визначення поняття «музичний термін» досі залишається предметом наукових дискусій, оскільки воно поєднує в собі риси як класичних наукових термінів, так і виразних, образно-емоційних засобів мови мистецтва. Особливістю музичної термінології є її багатозаровість: запозиченість із різних мов, наявність як однозначних технічних, так і багатозначних термінів з вираженою конотацією. Важливу роль у формуванні цієї терміносистеми відіграють процеси термінологізації та детермінологізації, що свідчать про тісний зв'язок між музичною термінологією та загальнонавжованою мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Lejczyk W. Terminoznawstwo: przedmet, metody, struktura [Text] / W. Lejczyk, L. Biesieirska. – Białystok : Uniwersytet w Białymstoku, 1998. – 184 s.